

”Dette er et fedt sted!” De fleste mennesker oplever at nogle steder er rarere at opholde sig end andre. De kan ikke altid sætte ord på, hvad det helt præcist er, der gør sådanne steder gode. Ofte handler det om stedets atmosfære, stedets stemning og udtryk, de fortællinger stedet rammesætter, aktiviteterne stedet rummer, og de udfoldede muligheder stedet gemmer på.

Byudviklere, myndigheder og professionelle planlæggere har brug for at vurdere potentialer og perspektiver i tiltag, der retter sig mod at fastholde eller forandre specifikke steder i byen. Det kan f.eks. handle om omformning af gamle industriområder til ny brug, kvartersløftprojekter, eller nogle vækstskabende initiativer, der udnytter stedernes særlige karakter. Der er altså brug for en metode, der kan give overblik over og forståelse af stedet og de processer, som ligger til grund for et steds fremtræden og potentialer, og som kan pege på, hvorledes stedets karakteristika kan tilgodeses gennem planlægning og forvaltning af udviklingen.

HVAD ER GENIUS LOCI?

Gennem lang tid har forskere forsøgt at udvikle et ”sprog” eller en model til at ”fange” steders specifikke karaktertræk således at steders kvaliteter kan beskrives, vurderes og sammenlignes. Det kaldes ofte **genius loci** - stedets ånd. Et **sted** er noget helt konkret, og metoden drejer sig om at finde nogle velfungerende kriterier, der gør det muligt at sammenligne og vurdere byens forskellige steder. Steder er imidlertid altid indvævet i sociokulturelle sammenhænge, så det er meget vanskeligt at adskille en vurdering af et socialt miljø fra en vurdering af et sted. Mange stedsbeskrivelser indholder derfor en blanding af lokalitetsfastlæggelse (hvor ligger det i fht hvad? koordinater osv), beskrivelser af fysiske objekter (bygninger, landskab), historiske elementer (hvad er der sket her) og fortællerens betragtninger (erfaringer, følelser).

Man kan tale om stedets **patina** idet et steds kvaliteter både rummer nutidens aktiviteter og de spor af tidligere aktivitet og anvendelse, der præger stedet. Det viser sig bl.a. i stedets dimensionering og materialer, og det giver stedet en særlig mulighed for æstetisk nydelse, samtale og tryghed. Et steds **genius loci** ligger også i det sociokulturelle - hvad andre mennesker gør på stedet, tænker om stedet og udtrykker om stedet. Alle behøver ikke synes det samme om et sted, og nogle steder kan også omvendt være karakteriseret af at mangle distinkte træk, eller være præget af utryghed eller forfald.

Videnskabeligt set beskriver geografer steder i deres helhed (ideografisk) og det kan ske ud fra hhv. positivistiske, fænomenologiske og konstruktivistiske tilgange:

Tilgang	Fokus	Sted
Positivistisk	Beskrivelse af objektive forhold og fysiske strukturer	Stedet som ”en ting”
Fænomenologisk	Beskrivelser af erfaringer og følelser	Stedet som ”en oplevelse”
Konstruktivistisk	Problemorienterede beskrivelser af magtforhold og interessemod-sætninger	Stedet som ”en social konstruktion”

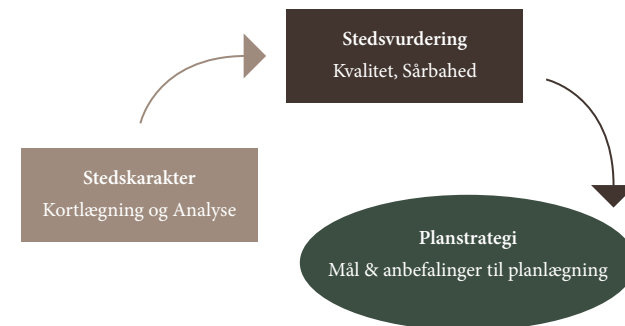
I en positivistisk tilgang vil man ofte lede efter de karakteristiske træk ved stedet, som kan opmåles og kortlægges. En fænomenologisk tilgang vil interessere sig for menneskers subjektive oplevelse af og meningstilskrivning i fht et sted, dvs menneskers tilhørsforhold, deres identitet i forhold til et sted, og det levede liv i stederne. Den konstruktivistiske tilgang fokuserer på udfordringerne og elementer som klasse, køn, race, etnicitet, konflikt, modstand mm i forsøget på at forstå stedets udviklingsmuligheder.

Ingen af disse tilgange til sted kan stå alene. Den positivistiske ser kun det, der kan måles og vejes, den fænomenologiske har tendens til at romantisere steder og den konstruktivistiske ser på interesseudsætninger, uden at få øje på stedernes konkrete udformning og udtryk. Der er altså brug for at udvikle en systematik, der kombinerer tilgangene, således at steders lokaliseringsmæssige elementer (koordinater, dimensioner, skala), følelsesmæssige dimensioner (stedsidentitet, stedstilknytning) og kontekstuelle elementer (økonomiske, sociale, og politiske strukturer) sammentænkes. Gennem en sådan systematik bliver stedet til andet end blot en ting, stedet bliver en måde at forstå verden på.

PROFESSIONEL REGISTRERING OG KORTLÆGNING

Det er ikke nogen nem opgave at karakterisere et sted og fange **genius loci**. Det er heller ikke en ren skrivebordsopgave. Det kræver en tilstedeværelse i felten. Hvor rum er abstrakt, er sted konkret. Et sted er altid et sted grundet sin særlige og unikke konstellation af sociale og fysiske karakteristika. Opgaven kræver at man opholder sig på stedet, observerer, noterer, fotograferer, laver interviews, kortlægger mm. Men opgaven kan lattes gennem en metodisk systematik, som f.eks. dén, der her præsenteres.

Metoden består grundlæggende af 3 dele: Kortlægning af stedets karaktergivende elementer, vurdering af disse og udarbejdelse af en planstrategi:

Metoden er et systematisk redskab til at analysere den specifikke kulturbetingede stedskarakter og de særlige rumlige og visuelle forhold i forskellige områder. Den bruges til at vurdere, hvad der betinger stedets karakter og oplevelsesmuligheder, hvordan den igangværende udvikling påvirker karakteren, og hvad denne er sårbar overfor. Stederne beskrives og kortlægges på en systematisk og veldokumenteret måde, således at disse kortlægninger kan informere f.eks. efterfølgende faser med borgerinddragelse og politisk beslutningstagen. Beskrivelserne fungerer også som grundlag for fremtidig revision eller detaljering af planlægningen.

Til at systematisere kortlægningen, hjælpe vurderingen og på den baggrund udarbejde fx. en strategi for udviklingen af et sted, kan man anvende en **SWOT-analyse af stedet**. SWOT står for ordene: Strengths, Weaknesses, Opportunities og Threats – på dansk: Styrker, Svagheder, Muligheder og Trusler. Metoden sætter fokus på stedets ydre vilkår (og muligheder og trusler heri) og stedets indre forhold (de styrker og svagheder, der karakteriserer stedet). I skemaet på næste side er vist et SWOT-eksempel fra en bykarakteristik af et lokalt sted i Dublin.

En ”By-swot” kan altså bruges som en hjælp til at identificere, registrere og fortolke et sted og sætte ord på de elementer, der gør et abstrakt rum til et konkret sted. På den måde kan en by-swot indgå i bykaraktervurderingen.

PÅ FELTFOD

By-karaktermetoden har 5 temaer i fokus: Stedets skala, dets anvendelse, dets historik, stedets indholdselementer samt dets sansbarhed. Husk at rum bliver til sted gennem anvendelse og meningsudfyldelse. Temaernes rækkefølge er her vilkårlig, og de konkrete spørgsmål kan I selv udbygge med andre:

Interne faktorer / Styrker	Interne faktorer / Svagheder	Omverdensfaktorer / Muligheder	Omverdensfaktorer / Trusler
Velafrænset område	Isoleret fra byområde	Beliggenhed tæt ved by	At omgivende højhuse udvikler sig til slum
Afvekslende rækkehusområde	Udsigt til højhuse med mange tomme lejligheder	Gode trafikforbindelser	Forarmelse af "landsby"området
Menneskelig skala "landsbymiljø"	Faldefærdige facader især i udkanten	Skabe gode/levende indgange til området	Fortsat forfejlet byudvikling rundt om stedet
Et medborgerhus som arkitektonisk væker anerkendelse langt ud over området	Meget få grønne områder	Alternativ til high tech-området Docklands	Den økonomiske krises følger
Lydafskærmende foranstaltninger	Få udendørs offentlige opholdssteder og legepladser	Udnytte nærheden til hav og strand	Fraflytninger (mangel på job)
Kun lidt trafik i området	Triste indgange til området	Åbne byen mod de rekreative nordlige områder	Butiksdød
Homogen harmonisk arkitektur	Støjende omfartsveje og jernbaner	At arbejde med midlertidighed ved indgange	Dårligt omdømme

1) Stedets anvendelse

Hvad anvendes stedet til? Ophold, aktivitet, færden? Hvem anvender stedet? Hvem gør ikke? Passer stedets udformning til brugerne? Hvilke aktiviteter indbyder stedet til? Hvordan oplever børn stedet? Hvordan med ældre? Steder præges af tilgængelighed og adgangsforhold: Læg mærke til skellet mellem offentlige og privat - er der adgangsrestriktioner, tager private udsynet fra offentlige steder? Kan både kvinder og mænd frit bevæge sig, uden at føle sig intimideret af andre? Kan man se tegn på konflikter om stedet? Er der smadrede ruder, tomme bygninger, graffiti, affald?

2) Stedets skalaforhold og struktur

Hvordan er stedet afgrænset? Er der skarpe grænser? Har stedets tyngdepunkter: Er der bygninger, massiver, flader eller pladser, der dominerer? Hvordan er stedets proportioner hhv størrelsesforhold (afstande, højder osv)? Hvilke materialer dominerer: Graden af bearbejdning og udsmykning? Belægninger og behandling af terræn? Er stedet homogent struktureret, eller er der markante mønstre? Er der karakteristiske flader? Facader/vægge, "gulve"/belægninger?

3) Stedets tidsmæssighed

Hvilke spor af tidligere tiders udformning og anvendelse kan aflæses i stedet? Henviser arkitektur og design af stedet til regionens / byens identitet? Kan man se lokale traditioner i stedets design? Er der tegn på restaurering? Kig på vejnavnene. Har disse noget at fortælle om stedet? Er der kulturvæselementer til stede? Er der planlagt forandringer af stedet? Hvad står der i lokal- og kommuneplanerne?

4) Stedets "Møblering"

Hvilke elementer dominerer stedet? Er farver og materialer med til at definere stedet? Hvad med skiltning? Er det muligt at sidde

ned, er der mulighed for toiletbesøg, drikkevand? Er der "boder" eller salgsteder? Anvendes niveau-forskelle eller planter som afgrænsninger, siddesteder? Er der bomme, piller, barrierer?

5) Stedets Sanselighed

Læg mærke til lyden (trafik, samtaler, vindsus, vandplask, musik, børn der leger osv.). Læg mærke til lugtene (restauranter, handlende, affald, havet, landbrug). Mærk underlaget hvor du går og sidder (beton, brosten, asfalt). Læg mærke til farver, belysning, skygger. Er stedet tilstrækkelig enkelt til at blive erindret (og talt om) som et sammenhængende hele?

LITTERATUR

Det er omfattende at lave en karakterkortlægning og vurdering af et sted. De professionelle er erfarne og bruger lang tid på det. I kan nå langt med denne metode-guide som udgangspunkt, og ved omhyggeligt at være obs på de metodiske erfaringer. Yderligere inspiration til at lave en by-karakterkortlægning kan findes i følgende bøger:

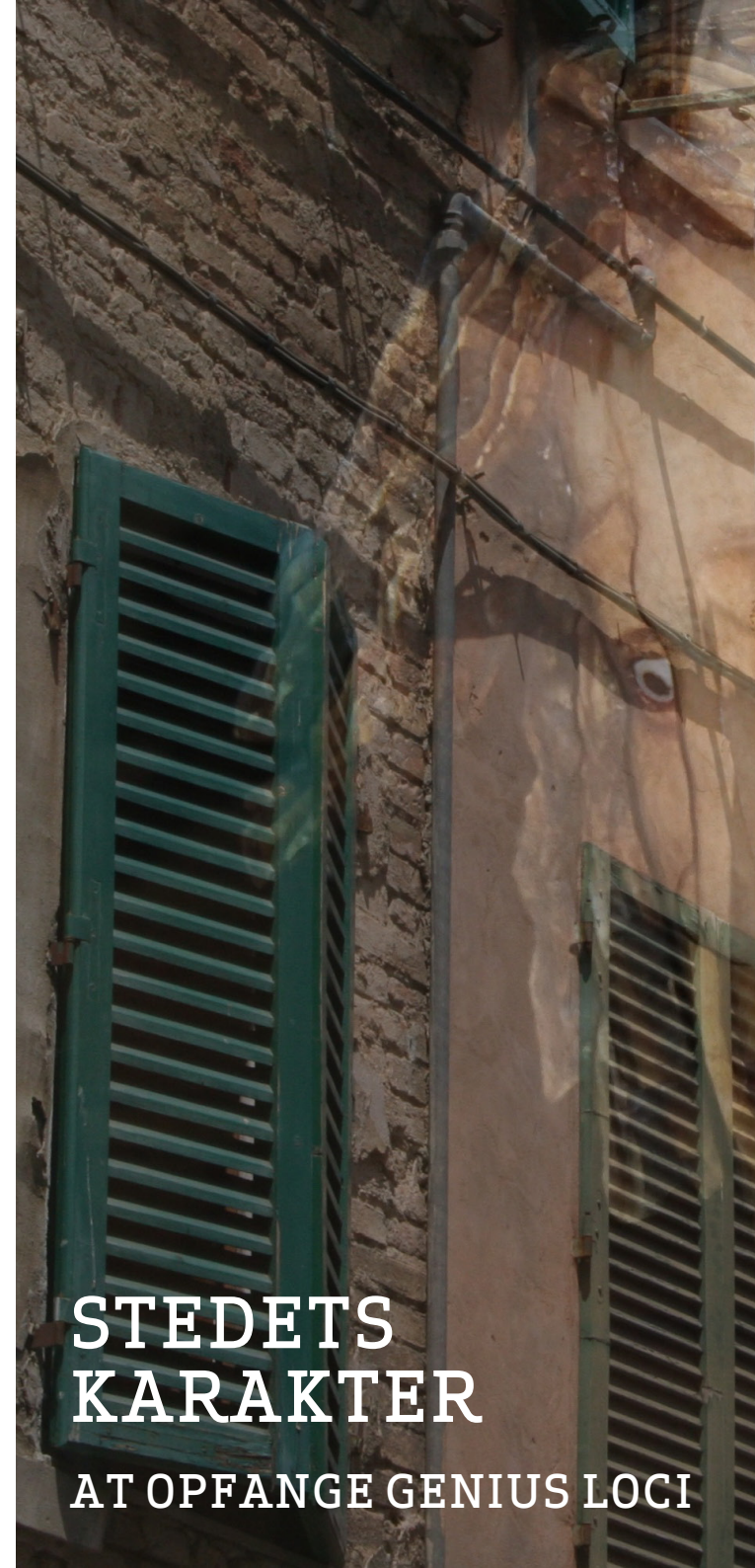
Jørgensen, A. & Jensen, H. L. (red.): Introduktion til Mapping-metoder. Metode-serie for social- og sundhedsvidenskaberne, bind 5. Syddansk Universitetsforlag, 2014.
 Kevin Lynch: Good City Form. MIT-Press, 1984.
 Jan Gehl: Livet mellem husene. Arkitektens Forlag, 2007.
 Steen Eiler Rasmussen: Om at opleve arkitektur. København, Gads Forlag, 1966.
 Christian Norberg-Schulz: "Genius Loci - Towards a Phenomenology of Architecture". New York, Rizzoli, 1991.
 Caspersen, O. H. & Nelleman, V.: Landskabskaraktermetoden - et kompendium. Arbejdsrapport Skov og Landskab nr. 20-2005.

Faglig bidragsyder: Keld Buciek, kulturgeograf ved Roskilde Universitet (RUC) - juli 2015

dansk byplan
laboratorium

Redaktør: Pernille Ehlers, Rødovre Gymnasium
 Layout: Rena Gonatos, Dansk Byplanlaboratorium

**STEDETS
 KARAKTER
 AT OPFANGE GENIUS LOCI**